

ที่มา: <https://readthecloud.co/hundred-years-between-letters-to-king-rama-v/>

06

การสะท้อนคิดใคร่ครวญและความเป็นเรื่องแต่ง:
แนวโน้มนวนศิลป์ในวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่

Contemplation and Fictionality: Literary
Techniques Trend in Modern Thai Travel
Writings

Received: January 24, 2023 | Revised: March 9, 2023 | Accepted: March 27, 2023

ธีธัช สุเมธสวัสดิ์*

Dhidhaj Sumedhsvasti

* นักวิชาการอิสระ อีเมล: sumedhsvasti.dh@gmail.com
Independent Scholar, email: sumedhsvasti.dh@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มของกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่โดยวิเคราะห์จากตัวบทเรื่อง **นิราศดิบ** ของรงค์ วงษ์สวรรค์ **ทิมาลัยไม่มีจริง** ของนิ้วกลม และจดหมายชุด **Letters to Great, Great Grandfather** ของท่านผู้หญิงสิริกิติยา เจนเซน ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่ไม่ได้มุ่งถ่ายทอดสิ่งที่เห็นหรือประสบการณ์ระหว่างการเดินทาง แต่มีแนวโน้มที่จะแสดงการสะท้อนคิดเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่สัมพันธ์กับประสบการณ์การเดินทางและใช้กลวิธีของเรื่องเล่าประกอบสร้างตัวบทให้มีลักษณะของเรื่องแต่ง ลักษณะทั้งสองนี้เป็นแนวโน้มสำคัญของกลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่ซึ่งต่างกับวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิมที่เน้นเล่าเรื่องตามจริง และไม่สามารถใช้สื่อสมัยใหม่ที่เน้นเล่าเรื่องด้วย “ภาพ” มาทดแทนได้

คำสำคัญ: วรรณกรรมการเดินทาง, การใคร่ครวญ, แนวโน้ม, พัฒนาการทางวรรณศิลป์

A b s t r a c t

This article aims to study the trend of literary techniques in modern Thai travel writings through the analysis of selected texts, namely *Nirat Dib* (Crude Journey) by Rong Wongsawan, *Himalaya Mai Mi Jing* (No Himalayas Exist) by Roundfinger and *Letters to Great, Great Grandfather* by Sirikitiya Jensen. The findings reveal that modern Thai travel writings do not aim to accurately depict what is witnessed or encountered during journeys. Instead, they aim to express reflections on things related to travel experience and make use of narrative techniques to construct texts that possess the quality of fictionality. These two characteristics are significant trends of literary techniques in modern Thai travel writings which distinguish them from the traditional ones of which realistic narrations are prevalent. Not only that, both characteristics tend to be irreplaceable by modern media where “pictures” are mainly used for storytelling.

Keywords: Travel Writing, Contemplation, Trend, Literary Techniques Development

บทนำ

ความสามารถในการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของประชากรโลกปัจจุบันมีอิทธิพลส่งผลให้รูปแบบสื่อ การสร้างและการเสพความบันเทิงเปลี่ยนแปลงไปและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โซเชียลมีเดียและอินเทอร์เน็ตกลายเป็นช่องทางหลักในการเข้าถึงความบันเทิงซึ่งครั้งหนึ่งผูกขาดอยู่กับโทรทัศน์ วิทยุ แผ่นหนัง แผ่นเสียง หรือหนังสือ นิตยสารในกรณีที่เป็นรูปแบบอ่านสื่อบันเทิงเหล่านี้สามารถเข้าถึงได้จากอินเทอร์เน็ตผ่านบริการ “สตรีมมิ่ง” (streaming) ภาพยนตร์ เพลง ไม่ว่าจะ เป็น Netflix, Spotify, YouTube ฯลฯ หรือหากต้องการอ่านนิยายออนไลน์ก็มีเว็บไซต์ให้เลือกหลากหลาย บางเรื่อง บางค่ายก็สามารถซื้อไฟล์สำหรับอ่านได้อย่างง่ายดาย หนึ่งในพลวัตที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงนี้คือการเพิ่มขึ้นของรายการนำเที่ยวโดย “influencer”¹ ที่ดำเนินการผ่านช่องทางต่างๆ โดยเฉพาะ Facebook และ YouTube รายการที่ได้รับความนิยมอย่างมากจากกลุ่มผู้ชมในวงกว้างมีหลายรายการ เช่น ไกลบ้าน หรือเพจ I Roam Alone เป็นต้น

¹ หมายถึงบุคคลสาธารณะบนโลกออนไลน์ซึ่งมียอดผู้ติดตามผ่านช่องทางต่างๆ จำนวนมาก

แม้แรกทีเดียวจะยังไม่มีปรากฏการณ์ “disruption”² เกิดขึ้นกับโลกอินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียดังกล่าวข้างต้น งานเขียนที่บอกเล่าประสบการณ์การเดินทางน่าจะสื่อความนิยมลงอยู่แล้วเนื่องจากถูกแทนที่ด้วยสื่อซึ่งสามารถเล่าเรื่องได้ง่ายกว่า สะดวกกว่า ไม่ว่าจะเป็นภาพถ่าย แผนทีออนไลน์ ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวบนอินเทอร์เน็ต เห็นได้จากการที่ยอดขายหนังสือนำเที่ยวลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2006 เป็นต้นมา (Haq 2013) อย่างไรก็ตาม การที่เนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวถูก “เล่า” ผ่านคลิปวิดีโอในรายการนำเที่ยวและสามารถผลิตโดยใครก็ได้ น่าจะส่งผลให้กระแสความนิยมต่อหนังสือหรือข้อเขียนที่เล่าประสบการณ์การเดินทางลดน้อยลงอีก โดยเฉพาะในกลุ่มที่บอกเล่าประสบการณ์การเดินทางหรือวรรณกรรมการเดินทาง

บทความนี้มุ่งศึกษาตัวบทวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่ 3 เรื่อง ได้แก่ นิราศติบของรงค์ วงษ์สวรรค์ หิมาลัยไม่มีจริงของนิ้วกลม และ Letters to Great, Great Grandfather ของท่านผู้หญิงสิริกิติยา

² เป็นคำเฉพาะในวงการธุรกิจ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของภาวะแวดล้อมทางธุรกิจอย่างรุนแรงและรวดเร็วในอัตราที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนด้วยเทคโนโลยีที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็วมากจนส่งผลกระทบต่อกำเนินธุรกิจเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิงหรืออาจถึงขั้นที่ลบสิ่งเดิมออกไปจากหน้าประวัติศาสตร์. ดู คณิงนิจ อนุโรจน์, “แนวทางการรับมือกับ Disruption,” แพทย์สารทหารอากาศ 65 (2562): 67.

เจนเซนเพื่อวิเคราะห์ว่าในยุคสมัยที่เรื่องเล่าเกี่ยวกับการเดินทางทำได้ผ่านภาพถ่ายและภาพเคลื่อนไหว ผู้แต่งไม่จำเป็นต้องเล่าบรรยายสิ่งที่ประสบระหว่างการเดินทางอย่างละเอียดให้ผู้อ่านเห็นจริงเหมือนเมื่อครั้งที่ยังไม่มีเทคโนโลยีภาพถ่าย เช่นนั้นแล้ว ลักษณะหรือองค์ประกอบใดของตัวบทวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่ที่แตกต่างไปจากลักษณะของตัวบทเล่าการเดินทางดั้งเดิม ผู้แต่งวรรณกรรมการเดินทางมีวิธีการอย่างไรในการ “เล่าเรื่อง” เพื่อไม่ให้ซ้ำกับวิธีที่นิยมกันอย่างกว้างขวางคือการใช้ภาพถ่ายหรือภาพเคลื่อนไหว วิธีการดังกล่าวน่าจะถือได้ว่าเป็น “กลวิธีทางวรรณศิลป์” ที่จะทำให้อรรถนัยการเดินทางมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ท่ามกลางสมรภูมิแห่งการสร้าง “content”³

ที่ผ่านมามีการศึกษาวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางในประวัติศาสตร์คติไทยอย่างแพร่หลาย โดยอาจแบ่งออกได้เป็นกลุ่มที่ศึกษานิราศและกลุ่มที่ศึกษากวีนิพนธ์การเดินทาง กลุ่มที่ศึกษานิราศมักให้ความสำคัญแก่รูปแบบ การสืบทอดขนบวรรณศิลป์ สุนทรียะในด้านเสียง ฯลฯ งานวิจัยที่ศึกษานิราศ เช่น นิราศคำโคลง: การวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น (2516) *The Nature of Nirat Poetry and the Development of the Genre* (1974) นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ (2528) นิราศสมัยรัตนโกสินทร์: การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ (2541) ฯลฯ งานกลุ่มนี้ศึกษานิราศร้อยกรองซึ่งโดยทั่วไปไม่ใช่ตัวบทที่มุ่งถ่ายทอดประสบการณ์การเดินทาง งานกลุ่มนี้จึงไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษาในบทความนี้

ส่วนงานกลุ่มที่มุ่งศึกษากวีนิพนธ์การเดินทางประกอบด้วยงานที่ศึกษากวีนิพนธ์การเดินทางสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น จดหมายเหตุรายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ต้น

³ ผู้เขียนเห็นว่า คำว่า content ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันไม่มีคำแปลหรือคำภาษาไทยที่มีความหมายเทียบเท่าหรือใกล้เคียงกัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้คำทับศัพท์ในบทความนี้

เค้าการเขียนสารคดียุคแรกของไทย (2542) คุณค่าของพระราชนิพนธ์ ร้อยแก้วบันทึกประจำวันการเสด็จประพาสในประเทศของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2547) งานกลุ่มนี้มองว่าคุณค่าของตัว บทคือการนำเสนอข้อเท็จจริงที่มีสารประโยชน์และพยายามสกัดหาความ งามทางวรรณศิลป์ งานที่ศึกษากลุ่มข้อมูลใกล้เคียงกันแต่แสดงให้เห็นถึง ปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างตัวบทและบริบทคือ พระราชนิพนธ์ร้อยแก้ว บันทึกการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2419-พ.ศ. 2452): วรรณคดีกับโลกสันนิวาต (2563) และมีงานที่ ศึกษาบันทึกการเดินทางสมัยใหม่ วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสก สรรค์ ประเสริฐกุล ในฐานะนิราศสมัยใหม่ (2554) งานวิจัยนี้มองว่าบันทึก การเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลมีลักษณะนิราศจากการสะท้อนคิด ไคร่ครวญ ซึ่งสัมพันธ์กับบทความนี้ที่มองว่าการสะท้อนคิดเป็นองค์ประกอบ ที่เข้ามาทดแทนการเล่าประสบการณ์การเดินทางอย่างละเอียด

ข้อตกลงเบื้องต้น

ในประวัติวรรณคดีไทย งานเขียนที่มีเนื้อหาเล่าการเดินทางมีหลาย ประเภทและการจัดแบ่งประเภทก็มีความซับซ้อน ในบทความนี้ ผู้เขียนจึง กำหนดคำศัพท์เพื่อเรียกงานเขียนโดยไม่ได้คำนึงถึงฉันทลักษณ์หรือ “ชื่อ ประเภท” ดังนี้

วรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิม หมายถึง ตัวบทกลุ่มที่มีจุด ประสงค์หลักเพื่อเล่าการเดินทาง อาจเป็นจดหมายเหตุระยะทาง นิราศ⁴ บันทึกการเดินทางรายวัน บันทึกไปราชการ ฯลฯ

วรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่ หมายถึง ตัวบทกลุ่มที่เป็น

⁴ เฉพาะเรื่องที่มีจุดประสงค์หลักเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์การเดินทาง ส่วนเรื่องที่เป็นนิราศซึ่ง เน้นการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก เช่น กำสรวลโคลงตัน นิราศนรินทร์คำโคลง นิราศตามเสด็จ ลำน้ำน้อย โคลงนิราศฉะเชิงเทรา ไม่นับรวมไว้ในกลุ่มนี้เนื่องจากไม่ได้มีจุดประสงค์หลักเพื่อเล่า ประสบการณ์การเดินทาง เพียงแต่ใช้ชื่อสถานที่เพื่อพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกเท่านั้น

ผลผลิตมาจากการเดินทาง มีกลวิธีการนำเสนอซับซ้อนหลากหลาย เช่น การพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกหรือเหตุการณ์ในแบบนวนิยาย การลำดับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ใหม่เพื่อเร้าความสนใจ ฯลฯ ไม่ใช่การเล่าประสบการณ์การเดินทางตามลำดับเวลาตั้งแต่ต้นจนจบอย่างวรรณกรรม การเดินทางไทยดั้งเดิม

จากคำนิยามที่ผู้เขียนกำหนดข้างต้น นั้นหมายความว่า แม้งานเขียนเล่าการเดินทางบางเรื่องจะแต่งขึ้นในสมัยหลัง แต่หากเป็นการเล่าเรียงตามลำดับเวลาตามแบบตัวบทเล่าการเดินทางยุคเก่า ตัวบทปราศจากความซับซ้อนในแง่การนำเสนอหรือกลวิธีทางวรรณศิลป์ ก็ควรจัดให้ตัวบทนั้นๆ มีลักษณะหรืออยู่ในกลุ่มวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ช่วงเวลาที่แต่งไม่ได้เป็นปัจจัยบ่งชี้ความ “ดั้งเดิม” หรือ “สมัยใหม่” เสมอไป ลักษณะของตัวบทต่างหากที่จะช่วยชี้ชัดคุณสมบัติดังกล่าว

ภูมิหลังของวรรณกรรมการเดินทางที่ศึกษาและผู้แต่ง

เนื่องจากวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่มีจำนวนมาก การศึกษาเรื่องนี้จึงมีข้อจำกัดในแง่การเลือกกลุ่มข้อมูลมาอภิปรายให้เห็นถึงแนวโน้มทางวรรณศิลป์ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของการศึกษานี้ในการเลือกตัวบท นอกจากจะมีเกณฑ์สำคัญคือ ต้องมีการใคร่ครวญและมีลักษณะความเป็นเรื่องแต่งแล้ว ผู้เขียนให้ความสำคัญแก่ประเด็นเรื่อง “อิทธิพล” หรือ “อำนาจ” แห่งตัวบท (Power of Text) โดยประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่อง “วาทกรรม” ซึ่งมีเซล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เสนอไว้ กล่าวคือ อำนาจเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสถาปนาและสืบทอดวาทกรรมหรือความรู้ สิ่งที่เป็นความรู้นั้นผูกพันอยู่กับอำนาจเสมอ (Foucault 1977: 27) การที่วาทกรรม ความรู้ ความคิด หรือตัวบทใดๆ จะได้รับการกล่าวถึง อ้างถึง ผลิตซ้ำ รวมถึงมีอิทธิพลร่วมสมัยหรือต่างสมัยมีปัจจัยสำคัญคือ อำนาจ ไม่ว่าจะเป็นในมิติของชนชั้น ระบบ สถาบัน เช่น สมัยหนึ่งแนวคิดเรื่องไทยเสียดินแดนให้ประเทศเจ้าอาณานิคมถืออำนาจนำในสังคมได้ก็เนื่องมาจาก อุดมการณ์ตั้ง

กล่าวได้รับการกล่าวถึง ผลิตซ้ำในระบบการศึกษา หนังสือเรียน สถาบันการศึกษา สื่อกระแสหลัก แสดงให้เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวได้รับการส่งเสริมจากการจัดการอำนาจ (arrangement of power) (Feder 2011: 56) ในขณะที่แนวคิด องค์ความรู้ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อถอดรื้ออุดมการณ์ดังกล่าวไม่สามารถเบียดขับหรือแทรกตัวเข้าไปแทนเรื่องเล่ากระแสหลักได้ก็เนื่องมาจากไม่มีเครือข่ายอำนาจจากระบบการศึกษา สถาบัน สื่อ ฯลฯ สนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่หมุนเวียน-ผลิตซ้ำชุดความคิดนั้น

ด้วยแนวคิดดังกล่าว ผู้เขียนบทความจึงเลือกตัวบทโดยพิจารณาอำนาจแห่งตัวบทที่ผูกพันอยู่กับภูมิหลังของผู้เขียนหรือภูมิหลังของเรื่องด้วย โดยเห็นว่า ทิศทางหรือแนวโน้มของงานเขียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ล้วนมีความสัมพันธ์อยู่กับอำนาจอย่างชัดเจน ผู้เขียนบทความศึกษาวรรณกรรม การเดินทางไทยสมัยใหม่ต่อไปนี้

นิราศติบของรงค์ วงษ์สวรรค์ พิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2511 บอกเล่าประสบการณ์ในเมืองซานฟรานซิสโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ตัวบทเต็มไปด้วยการแสดงตัวตนของผู้เล่าเรื่องผ่านโลกทัศน์ คุณค่า ทักษะคิด อคติ ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนผ่านการสะท้อนคิดที่แทรกอยู่โดยตลอด เนื้อหาในเรื่องแบ่งเป็น 18 บท แต่ละบทมีชื่อบทกำกับ เช่น “อเมริกาที่น่าสงสาร” “คนแปลกหน้าของถั่วงอก และดอกไม้” “พบกันบนครึ่งทางถึงดวงดาว” “วัฒนธรรมรถยนต์ ตีนของคนอเมริกัน” “สุนทรียภาพแห่งความตาย” “คำจำกัดความของนักท่องเที่ยว” “ใบหน้าเหงา และ ในตาว่าเหว” “ฤษีในป่าคอนกรีต” “นรกเอื้อมือถึง” “บันทึกภัยของการกลับบ้าน” ฯลฯ รงค์เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ. 2538 มีผลงานหลากหลายทั้งคอลัมน์ งานเขียนในหนังสือพิมพ์ เรื่องสั้น นวนิยาย สารคดี บทภาพยนตร์ เอกลักษณ์ของรงค์คือการเป็นศิลปินผู้มีความเป็นปัจเจกสูง มีความเป็นขบถทั้งจากตัวตน เรื่องราวที่เขาสร้างสรรค์ขึ้น รวมไปถึงสำนวนภาษา เรื่องราวและผลงานของเขาได้รับการเล่าซ้ำอยู่เป็นระยะผ่านสื่อต่างๆ แม้ผลงานของรงค์จะมีอายุยาวนานแล้ว แต่หลายเรื่องรวมถึงนิราศติบก็ยังมี

การพิมพ์ซ้ำและอยู่ในกระแสรับรู้ของผู้อ่านปัจจุบันอยู่

หิมาลัยไม่มีจริงของนิ้วกลม (สรารุธ เอ็งสวัสดิ์) เล่าประสบการณ์การเดินทางสู่ Everest Base Camp บนเทือกเขาหิมาลัยซึ่งเป็นจุดสูงที่สุดบนโลกโดยใช้เวลาเดินทาง 10 วัน ตัวบทส่วนใหญ่เป็นการสะท้อนคิดใคร่ครวญสิ่งที่ผู้แตงนิกขึ้นได้จากประสบการณ์ระหว่างเดินทาง นิ้วกลม เป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพลในกลุ่มคนรุ่นใหม่ งานเขียนของเขาโดดเด่นเรื่องการชี้ชวนให้เห็นแง่มุมและคุณค่าของชีวิต ผลงานของนิ้วกลมเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในกลุ่มนักอ่านในแง่คุณค่า-สารประโยชน์ อย่างไรก็ตาม เขาไม่ได้เป็นเพียงนักเขียน แต่มีบทบาทอื่นๆ อีกมากมาย เช่น คอลัมนิสต์ นักจัดรายการ ฯลฯ งานเขียนสร้างชื่อของเขาเป็นผลงานประเภทคำคมสั้นๆ ให้กำลังใจ แม้งานเขียนและความคิดของเขาที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่ม “โลกสวย” จะสร้างข้อโต้แย้งถกเถียงอย่างมากในกลุ่มผู้อ่าน แต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเขาเป็นนักเขียนสำคัญแห่งยุคซึ่งมีผู้ติดตามจำนวนมากและมีอิทธิพลทางความคิดต่อคนจำนวนมากไม่น้อย ดังนั้นบันทึกการเดินทางของเขาจึงควรถือเป็นตัวบทสำคัญแห่งยุคสมัย

จดหมายชุด Letters to Great, Great Grandfather ของท่านผู้หญิงสิริกิติยา เจนเซนเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์การเดินทางและการสะท้อนคิดผ่านจดหมายจากการเดินทางตามรอยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศนอร์เวย์ใน ร.ศ. 126 จดหมายชุดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับนอร์เวย์ซึ่งมีอายุต่อเนื่องยาวนาน 115 ปี นับถึง พ.ศ. 2563 ต้นฉบับเขียนเป็นภาษาอังกฤษแล้วแปลเป็นภาษาไทย ประกอบด้วยจดหมาย 4 ฉบับ ท่านผู้หญิงสิริกิติยา เจนเซนเป็นพระธิดาของทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ที่ผ่านมาท่านผู้หญิงเป็นผู้จัดนิทรรศการ “วังน่านิมิต” และ “วังน่านฤมิต” ซึ่งเป็นการบูรณาการวิถีคิดทางประวัติศาสตร์เข้ากับศาสตร์แขนงอื่นๆ เช่น อาหารสถาปัตยกรรม ดนตรี ฯลฯ ผลงานของท่านผู้หญิงสิริกิติยาทั้งหมดรวมถึง

จดหมายชุด **Letters to Great, Great Grandfather** เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ The Cloud (<https://readthecloud.co/>) ซึ่งมีภาพลักษณ์เป็นสื่อสมัยใหม่ สร้างสรรค์ ผลิตคอนเทนต์คุณภาพ เป็นที่รู้จักและมีผู้ติดตามจำนวนมาก ดังนั้นงานเขียนของท่านผู้หญิงสิริกิติยาในช่องทางดังกล่าวจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงถึงรสนิยมหรือแนวโน้มของการสร้างและการเสพข้อเขียนร่วมสมัยได้

บันทึกการเดินทางและการเข้านิราศ: ลักษณะตัวบทของวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิม

วรรณกรรมการเดินทางในประวัติศาสตร์คติไทยมีหลายประเภทย่อย ไม่ว่าจะเป็นจดหมายเหตุระยะทาง นิราศ บันทึกการเดินทาง กลอนเพลงยาว⁵ ฯลฯ และในแง่ความเป็นประเภท (genre) หลายกรณีก็ยากจะระบุให้ชัดเจนว่าตัวบทหนึ่งๆ ควรจัดอยู่ในประเภทใด ในแง่การเชื่อมข้อของประเภท ดูเหมือนว่างานเขียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางจะสร้างข้อโต้แย้งถกเถียงมากที่สุด เพราะนอกจากตัวบทที่มีความสัมพันธ์กับการเดินทางจะมีหลายประเภทแล้ว การจัดแบ่งประเภทวรรณคดีไทยหลายกรณีก็ใช้รูปแบบการเขียนหรือฉันทลักษณ์มาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกด้วย จึงทำให้เกิดความซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา (2517) เห็นว่าลิลิตพ่ายัพเป็น “ลิลิตทำนองนิราศ” (ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา 2517: 201) ผู้แบ่งใช้ทั้งฉันทลักษณ์และเนื้อหาเป็นเกณฑ์ในการอธิบายตัวบท กล่าวคือ ลิลิตพ่ายัพแต่งด้วยรูปแบบ (form) “ลิลิต” คือเป็นร้อยผสมโคลง แต่แนวเรื่อง (theme) เป็นนิราศ ผู้แบ่งจึงอธิบายลักษณะของตัวบทด้วยคำจำกัดความที่แสดงการประนีประนอมระหว่างประเภทและเนื้อหาซึ่งไม่ได้ชี้ชัดว่า ผู้แบ่งจะจัดให้ลิลิตพ่ายัพเป็น “ลิลิต” หรือ “นิราศ”⁶

⁵ เช่น เพลงยาวนิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพลงยาวนิราศ พระราชนิพนธ์กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

⁶ ผู้เขียนบทความเห็นว่า “ฉันทลักษณ์” กับ “ประเภทวรรณคดี” เป็นคนละประเด็นกันและไม่ควรนำมาพิจารณาร่วมกันเพราะจะสร้างความสับสน อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีฉันทลักษณ์และ

ตามแนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมการเดินทาง (Travel Writing) Fussell (1980: 202-215) เสนอว่า งานเขียนที่เป็นวรรณกรรมการเดินทาง ได้แก่ เรื่องเล่าความเรียงที่นำเสนอผ่านผู้เล่าเรื่องบุรุษที่ 1 แบ่งเนื้อหาออกเป็นบท และอาจมีองค์ประกอบอื่นๆ เช่น รูปภาพ ตาราง แต่มีข้อแม้ว่าเนื้อหาหลักของเรื่องต้องเป็นการเล่า (narration) ประเภทงานเขียนที่มีลักษณะตรงตามเงื่อนไขดังกล่าว มีหลายชื่อเรียกและประเภทย่อยในภาษาไทย อย่างไรก็ตาม แม้จะมีหลายประเภท-ชื่อเรียก ทั้งในแต่ละประเภทยังมีลักษณะที่คาบเกี่ยวกันอยู่ แต่งานเขียนเหล่านี้สร้างสรรคบนพื้นฐานของงานเขียนกลุ่มที่เกิดจากการเดินทางแต่เดิม คือ “บันทึกการเดินทางไปราชการ” และ “นิราศ” ลักษณะที่เป็นอิทธิพลจากบันทึกไปราชการคือการบรรยายที่เน้นวัตถุวิสัย (objective) กล่าวคือ ท่าทีของการเล่าเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ตามที่เกิดขึ้นจริงโดยที่ความละเอียดของเหตุการณ์ สถานการณ์ หรือข้อมูลขึ้นอยู่กับประเภทย่อยของข้อเขียน ลักษณะดังกล่าวน่าจะเป็นสิ่งที่ปรากฏร่วมกันในทุกวัฒนธรรมที่มีการเดินทางไปราชการในยุคที่ไม่มีเทคโนโลยีบันทึกภาพ การจดบันทึกด้วยตัวอักษรต้องกระทำอย่างละเอียด ปราศจากน้ำเสียง (tone) รวมถึงทัศนคติส่วนตัวของผู้จดบันทึกเพื่อความน่าเชื่อถือที่จะรายงานต่อรัฐบาลหรือราชสำนักของประเทศต้นทาง เช่น ในเรื่อง **เที่ยวตะวันออก ตะวันตก**

เสร็จจากวัดทั้งสองนี้แล้วยังมีเวลาเหลืออยู่อีก จึงไปพักที่โฮเต็ลแบบญี่ปุ่นแห่งหนึ่งอยู่บนยอดเนินย่อมๆ ที่ทางน่ายสบาย เมืองนี้เป็นแหล่งสำคัญของลัทธิชินโต จึงขึ้นชื่อเสียงมากในเรื่องความบริสุทธิ์และความสะอาด จนถึงห้ามมิให้ผู้ใดนำศพออกถนนในเวลากลางวัน ผู้คนพลเมืองไม่สู้จะแน่นเหมือนในเมืองอื่นๆ โดยมาก

ประเภทวรรณคดีอาจเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ เพราะแนวทางการแต่งผูกอยู่กับฉันทลักษณ์ เช่น วรรณคดีคำหลวงทุกเรื่องแต่งด้วยร้อยกรองทุกประเภทรวมกัน แต่ในกรณีของ **ลิลิตพายัพ** ฉันทลักษณ์ลิลิตไม่ได้สื่อว่าเนื้อหาจะเป็นอย่างไร ดังนั้นอาจจัดให้ **ลิลิตพายัพ** เป็นงานเขียนประเภท “นิราศ” ที่แต่งโดยใช้ฉันทลักษณ์ “ลิลิต”

ได้ยินเสียงไก่ขันวังเวงตลอดทางที่ผ่านไปไม่เห็นสกปรกรุงรังเลย ทั้งภูมิประเทศก็งามโดยธรรมชาติ และการก่อสร้างก็เป็นแบบญี่ปุ่นทั่วไป นับว่าเป็นที่หน้าเที่ยวแห่งหนึ่ง คนชาวเมืองนี้ก็เรียกร้อยและเครื่องครัดในเรื่องเคารพ พบเด็กค่านับตามทางเรื่อยมา ถ้ากินสองคนขึ้นไปเขามักเรียงกันค่านับพร้อมๆ กันและจัดกันเอง ดูน่าเอ็นดู ทั้งนี้คงจะเป็นด้วยความเคยชิน เพราะมีวัดสำคัญอยู่ในเมือง มีเจ้านายเสด็จมาบูชาบ่อยๆ

(หม่อมเจ้าสิบลักษณ์พารเสนอ โสณกุล 2515: 130)

ตัวบทข้างต้นถ่ายทอดสิ่งที่เห็นโดยละเอียด แม้จะมีทัศนคติเกี่ยวกับสถานที่ที่ผู้เล่าเรื่องกำลังเคลื่อนตัวผ่าน แต่ก็ปรากฏเพียงเล็กน้อยผ่านการบรรยายด้วย “ตาเนื้อ” ไม่มีการเชื่อมโยงสิ่งที่บรรยายเข้ากับความคิดคำนึงที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ทำความรู้จักกับผู้เดินทางและผู้เล่าเรื่อง **นิราศลอนดอน**ของหม่อมราโชทัยก็มีลักษณะการบรรยายอย่าง ที่เน้นให้เห็นจริงเช่นกัน

ขึ้นรถไฟไปเมืองลิเวอร์พูล	เที่ยวชมอุรัมกระแสดลอน
กำปั่นพวกลูกค้าในสาคร	ได้พักนอนเหยียวยาวเป็นท่าเรือ
บางอุ้นนั้นมีหลังคาบังหาไม้	หลังคาใส่แก้วสว่างกระจ่างเหลือ
เหล็กทำเสาช่อออกไปไม่ไม่เจือ	ข้างอุ้งเกือก่อหินกันดินพัง
ครั้นกำปั่นเข้าอุประตูปิด	ก็มิดชิดเหมือนใส่ไว้ในถัง
สูบน้ำออกแห่งสนิทด้วยปิดบัง	เรือก็นั่งอยู่กับหมอนไม่คลอนแคลง

(หม่อมราโชทัย 2505: 51-52)

อย่างไรก็ตาม แม้ตัวบท**นิราศลอนดอน**ส่วนใหญ่จะเป็นการบรรยายที่เน้นวัตถุวิสัย แต่บางส่วนก็มีการ “เข้านิราศ”⁷ ด้วย

⁷เข้านิราศ หมายถึง การแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในเรื่องแต่งโดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ต้องพลัดพรากจากบุคคลหรือสถานที่ที่ผูกพัน สาเหตุที่เรียกว่าเข้านิราศ เพราะการแสดงอารมณ์ลักษณะดังกล่าวมีต้นเค้ามาจากงานเขียนประเภทนิราศ

ละคอนเล็กกลับมาเวลาตึก
ถึงโฮเต็ลเอนกายไม่วายตรง
เมื่อไกลนางห่างนุชสุดวิตก
ที่เปลี่ยวใจฝ่ายเจ้าเปล่าอรุรา
ทุกวันนี้เปรมปรีดิ์เมื่อยามหลับ
ได้อิงแอบแนบทรงดวงชีวัน

อนาถนิกหนาวในน้ำใจหมอง
คณิ่งน้องเคยสนิทแนบนิทรธา
ใครจะกกอกอดมิตรชนิษฐา
เหลือปัญญาที่จะพบประสบกัน
นึกว่ากลับคืนห้องประคองขวัญ
ครั้นสิ้นฝันตื่นเฝ้าเศร้าฤทัย

(หม่อมราโชทัย 2505: 53)

นิราศลอนดอนเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นอิทธิพลในแง่ลักษณะการแต่งจากทั้งบันทึกไปราชการและการแต่งนิราศ กล่าวคือมีทั้งส่วนที่เป็นการเล่าบรรยายที่เน้นวัตถุประสงค์แบบบันทึกไปราชการและมีส่วนที่แต่งแบบนิราศซึ่งมีอยู่ในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ไทยแต่เดิม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า หากพิจารณาในแง่องค์ประกอบอย่างคร่าวในวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิม ตัวบทมีลักษณะแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม **กลุ่มแรก** ประกอบด้วยรายละเอียดตามให้เห็นจริงระหว่างการเดินทาง เช่น **นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน (นิราศกวางตุ้ง) ไกลบ้าน นิราศนครวัด กลุ่มที่ 2** นอกจากจะมีลักษณะแบบกลุ่มแรกแล้วยังประกอบด้วยส่วนที่เป็นจินตนาการหรือการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกแบบนิราศ เช่น **นิราศลอนดอน โคลงนิราศสุพรรณ ลิลิตพายัพ** โดยที่การเรียงร้อยถ้อยคำของตัวบทวรรณกรรมการเดินทางแบบดั้งเดิมไม่ได้มีความซับซ้อนในแง่การประกอบสร้างนัก ต่างกับวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่ซึ่งผู้เขียนจะได้อภิปรายในลำดับต่อไป

แนวโน้มวรรณศิลป์ของวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่

วรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิมมีลักษณะสำคัญคือการเล่าสิ่งทีประสพระหว่างการเดินทางด้วยความเที่ยงตรง ผู้เดินทางถ่ายทอดสิ่งที่พบสัมผัส รู้สึกไว้ในตัวบทโดยมิได้แต่งเติมด้วยวิธีการแบบ “เรื่องแต่ง” ใดๆก็ตาม แม้ตัวบทวรรณกรรมการเดินทางดูเหมือนจะเป็นการ “รายงาน”

(report) สิ่งที่เราพบเห็นระหว่างการเดินทางในลักษณะวัตถุประสงค์ (objective) แต่ในความเป็นจริงแล้ว ตัวบทเหล่านั้นส่งผ่านมายังผู้เสพในลักษณะที่มีการ “กรอง” (filter) มาแล้ว ในขั้นแรกเป็นการกรองผ่านสำนักภูมิปัญญาของผู้บันทึกการเดินทาง และในขั้นที่สองผ่านการ “แปล” (translate) ประสบการณ์การเดินทางจริง (travel experience) มาสู่ตัวบทบันทึกการเดินทาง (travel text) (Thompson 2011: 62) ยิ่งไปกว่านั้น ตัวบทที่เราผ่านผู้เดินทาง แม้จะเป็นการบรรยายสิ่งที่พบบนซึ่งมีลักษณะวัตถุประสงค์ แต่มุมมองที่ผู้เล่ามีต่อสิ่งต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในการรับรู้ขณะเดินทางย่อมได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมที่ผู้เดินทางสังกัดอยู่ ส่งผลให้ตัวบทวรรณกรรมการเดินทางไม่ได้เป็นภาพแทนที่เที่ยงตรงของสถานที่ที่เดินทางผ่าน แต่เป็นภาพแทนของมุมมองหนึ่งๆ ที่มีต่อสถานที่เหล่านั้นต่างหาก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ตัวบทวรรณกรรมการเดินทางสะท้อนให้เห็นถึงความคิดทั้งโดยที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว รวมไปถึงความหมายมันของปัจเจกบุคคลและชุมชนที่สร้างตัวบทนั้นขึ้นมา มากกว่าสะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้คนและสถานที่ที่ผู้เดินทางตั้งใจบรรยาย (Thompson 2011: 71) จึงกล่าวได้ว่า แม้วรรณกรรมการเดินทางจะจัดเป็นงานเขียนประเภท “เรื่องจริง” (non-fiction) แต่ตัวบทก็มีลักษณะเป็นหน่วยที่ถูก “ประกอบสร้าง” (construct) ด้วยกันทั้งสิ้น

ในเรื่องนิราศดิบรงค์เล่าความเป็นมาของเมืองชานพรานซิสโกด้วยวิธีการที่แสดงให้เห็นตัวตนและมุมมองของผู้เล่าอย่างชัดเจน ทั้งๆ ที่ประเด็นที่เขาต้องการเล่าคือ “ประวัติของเมือง” ดูเหมือนจะเป็นข้อมูลที่ไม่ได้จำเป็นต้องใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์นัก

แซน แพรนซิสโก จะเป็นหมู่บ้านชายทะเลเท่านั้น ประวัติศาสตร์ของมันจะน่าเบื่อหน่ายอยู่บนตัวหนังสือเพียงสองบันทัด ถ้าเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2391 วันนั้น ช่างไม้ชื่อเจมส์ ดับบลิว. มาร์แชล ไม่ไปยื่นบิตช์เกียจอยู่ริมธาร แล้วผิดสังเกตหินก้อนหนึ่ง จนต้องก้มลงดู เมื่อชำเลืองดูราบโคลของมันแล้วเขาจึงรู้ว่ามันไม่ใช่หิน

และจนเมื่อแสงแดดต้องประกายสีทองของมันวาววับ จึงรู้ว่ามันเป็นทอง ป่าภูกโณถางแผ่นดินถูกพลิก ผู้คนหลั่งไหลมาจากทั่วสารทิศ และแซน แฟรนซิสโกเติบโตขึ้นมาด้วยความละม่อม ความดีนรรนตลอดจนทรยศหักหลัง ทองและความตาย อาจทำให้ที่อื่นรุ่งโรจน์แล้วดับจนถูกกลบออกจากแผนที่และถูกลืม แต่แซน แฟรนซิสโกกลับแข็งแกร่งอยู่ท่ามกลางความอลหม่านเหล่านั้น มีชีวิตแกร่งกร้าน เข็มสู่โชคชะตา เคยทรุดลงนั่งครั้งเดียวเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2449 แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ เพลิงพิโรธ และความสูญเสียแทบว่าจะหมดสิ้น แต่แล้วก็กลับลุกยืนขึ้นอีกครั้งด้วยน้ำใจทรหด^๘

(รงค์ วงษ์สวรรค์ 2558: 59)

รงค์แสดงอย่างชัดเจนว่า เขาต้องการถ่ายทอดภูมิหลังของเมืองซานฟรานซิสโกด้วยวิธีการที่มีความเป็นตัวของตัวเองอย่างเต็มเปี่ยมจากการใช้ภาษา ความเปรียบ โวหารภาพพจน์ และการตีความซึ่งมีความเป็นอัตวิสัย (subjective) โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่กล่าวว่า “ป่าภูกโณถางแผ่นดินถูกพลิก ผู้คนหลั่งไหลมาจากทั่วสารทิศ และแซน แฟรนซิสโกเติบโตขึ้นมาด้วยความละม่อม ความดีนรรน ตลอดจนทรยศหักหลัง ทองและความตาย”^๙ ไม่ได้ทำให้ผู้อ่านรู้จักเมืองซานฟรานซิสโกมากไปกว่าการได้รู้จักวิถีคิด โลกทัศน์ และตัวตนของรงค์ซึ่งตีความพลวัตของเมืองซานฟรานซิสโกในอดีตด้วยการให้คุณค่าทางศีลธรรม การเล่าในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับการใคร่ครวญถึงอดีตของผู้เล่าเรื่อง ซึ่งเต็มไปด้วยความลำบาก ความคับแค้น ความขัดสนซึ่งผู้เล่าใคร่ครวญถึงในตัวเองเรื่องเดียวกัน

ตัวอย่างจากนิราศดิบ สะท้อนให้เห็นว่าตัวบทวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่ประกอบสร้างขึ้นอย่างซับซ้อน ไม่ได้เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวตามลำดับเวลาเดินทางอย่างตรงไปตรงมาด้วยท่าทีที่มีความเป็น

^๘ อักษรวิธิตามที่ปรากฏในตัวบทซึ่งเป็นเอกลักษณ์การใช้ภาษาของรงค์

^๙ ตัวพิมพ์หนาในตัวบททุกแห่งในบทความนี้เป็นการเน้นข้อความโดยผู้เขียนบทความ

วัตถุวิสัยสูง อย่างไรก็ตามก็ดี ตามข้อเสนอของ Thompson ที่ชี้ให้เห็นว่าตัวบทเล่าการเดินทางบุรุษที่ 1 ล้วนแต่ถูกประกอบสร้างมาแล้วผ่านมุมมอง ดังนั้นจึงไม่ได้เป็นภาพแทนที่เที่ยงตรงของสถานที่ปลายทาง แสดงว่าแม้แต่ตัวบทเล่าการเดินทางที่มีวิธีการเล่าอย่างธรรมดา ปรากฏจากความซับซ้อนก็ผ่านกระบวนการถักทอ ประกอบสร้างจนกลายเป็นตัวบทซึ่งไม่ได้มีความเที่ยงตรงหรือหาบเทียบได้กับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว วรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่ซึ่งใช้กลวิธีของเรื่องเล่าในการสร้างตัวบท ก็จะมีอีกความซับซ้อนแยะยลขึ้นอีกมาก ลักษณะดังกล่าวนี้เองที่ดูเหมือนจะเป็นส่วนสำคัญซึ่งทดแทนการเล่าบรรยายอย่างละเอียดในวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิม

จากการวิเคราะห์ตัวบททั้ง 3 ได้แก่ **นิราศดิลก หิมาลัยไม่มีจริง** และ **Letters to Great, Great Grandfather** พบว่า แนวโน้มสำคัญในแง่กลวิธีทางวรรณศิลป์ซึ่งแตกต่างไปจากวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิม และเป็นคุณสมบัติที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้ด้วยเทคโนโลยีภาพ มีดังต่อไปนี้

การสะท้อนคิดใคร่ครวญ: องค์ประกอบสำคัญของวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่

องค์ประกอบที่ปรากฏชัดเจนในกลุ่มตัวบทวรรณกรรมการเดินทางที่ศึกษาคือ “การสะท้อนคิดใคร่ครวญ” ซึ่งเป็นห้วงคิดคำนึงที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทาง ผู้เล่ามีโอกาสดำสัผัสผู้คน เหตุการณ์ สถานที่และเรื่องราวต่างๆ ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น น่าสังเกตว่าวรรณกรรมการเดินทางกลุ่มนี้ไม่นับเล่าสิ่งที่ประสบตรงหน้าให้ผู้อ่านเห็นภาพหรือรับรู้ว่าผู้เล่ากำลังเผชิญกับสิ่งแวดล้อมอย่างใดอยู่ขณะเดินทาง ดังนั้นภาพสถานที่ปลายทางในตัวบทวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่กลุ่มนี้จึงไม่ปรากฏเป็นภาพชัดเจน หากแต่เป็นโครงร่างเลือนรางให้ผู้อ่านจินตนาการต่อเติมเอง ผู้เขียนบทความเห็นว่า การไม่บรรยายประสบการณ์การเดินทางอย่างละเอียดว่าผู้แต่งพบเจอสิ่งใดบ้าง สถานที่ที่เดินทางผ่าน

เป็นอย่างไร สถาปัตยกรรม ตึกรามบ้านช่อง ผู้คนรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร เป็นเพราะการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีภาพถ่ายซึ่งสามารถแสดงให้เห็นภาพเหล่านี้ได้สัมฤทธิ์ผลกว่าภาษาอักษร

ในพระนิพนธ์**นิราศนครวัด** (2467) ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งข้อมูลโดยมากเป็นประสบการณ์การเที่ยวชมปราสาทหินในประเทศกัมพูชา ผู้ทรงพระนิพนธ์ทรงออกตัวไว้ว่า “จะพรรณนาว่าด้วยรูปพรรณสัณฐานแลลวดลายของนครวัดว่าเป็นอย่างไรในหนังสือนี้เห็นว่าไม่มีประโยชน์ **ด้วยผู้อ่านที่เคยเห็นรูปถ่ายแล้วก็จะมีความที่ไม่เคยเห็นรูปถ่ายจะพรรณนาให้เข้าใจจริงก็ไม่ได้**” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ 2515: 83) และยังทรงบอกไว้ว่า “อนึ่งโบราณสถานที่ได้ไปดูครั้งนี้ มากแห่งด้วยกันเหลือที่จะพรรณนารูปพรรณสัณฐานและลวดลายโดยพิสดารในหนังสือนี้ **และที่จริงก็ไม่จำเป็น เพราะเขาได้พิมพ์รูปไว้แล้วโดยมาก ผู้ซึ่งยังไม่เคยเห็น ถ้าหารูปดูจะเข้าใจได้ดีกว่าถ้อยคำพรรณนา**” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ 2515: 95-96) ข้อความเหล่านี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเทคโนโลยีภาพถ่ายและการพิมพ์เข้ามาทดแทนความ “พยายาม” เล่าแบบให้รายละเอียดตามที่ปรากฏในตัวบทเล่าการเดินทางสมัยก่อนหน้า เช่น **นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน (นิราศกวางตุ้ง) นิราศลอนดอน นิราศเรื่องต่างๆ** ของสุนทรภู่ซึ่งบรรยายสิ่งที่ตาเห็นอย่างละเอียด นั้นน่าจะจะเป็นคำอธิบายว่า เพราะเหตุใดวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่จึงไม่พยายามถ่ายทอดสิ่งที่อาจปรากฏให้เห็นเป็นภาพในหนังสือเล่มอื่นหรือในสื่ออื่นๆ อยู่แล้ว

ผู้เขียนเห็นว่า การเสื่อมความนิยมของการเล่าบรรยายอย่างละเอียด ถูกแทนที่ด้วยการสะท้อนคิดใคร่ครวญของผู้เล่าเรื่อง การเล่าในลักษณะดังกล่าวน่าจะเกิดจากความตระหนักว่า ประสบการณ์ทางกายภาพ สิ่งที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าเป็นสิ่งที่ผู้อ่านพาตัวเองให้ประจักษ์ เห็นจริง หรือทำความเข้าใจได้ด้วยวิธีการต่างๆ ส่วนประสบการณ์ทางอารมณ์ การสะท้อนคิดใคร่ครวญซึ่งเกิดจากประสบการณ์การเดินทางอีกถ่ายหนึ่ง

เป็นสิ่งที่ไม่อาจถ่ายทอดได้ด้วยวิธีการอื่นนอกจากภาษาอักษร

ใน **นิราศคิปป** ขณะที่ผู้แต่งเดินอยู่บนถนนในเมืองซานฟรานซิสโก ผู้แต่งใคร่ครวญเกี่ยวกับร่องเท้าที่ตนเองสวมใส่และฉับพลันนั้นก็นึกถึงความยากลำบากในวัยเด็ก

คนหนึ่งเมื่อข้าพเจ้ายังชอบเล่นลูกข่าง ทำจากกิ่งส้มสีเหลือง นวลกลิ่นหอม มันหมุนนอนวันแล้วติดตัวเองออกไม่พ้นวง ถลันเข้าไปไม่ระวังจึงเหยียบลงบนเตี้ยตะปู เลือดพุ่งฉูดและแปลบถึงหัวใจ จนน้ำตาไหลริน อีกหน-ร่องเท้าหนึ่งคู่แรกในชีวิตมันทั้งกัดและบีบ กลีบส้มที่ดอกเข้าไว้ส่งเสียงปลุกคนสองฟากถนนให้หันมองอย่าง ขบขัน ทั้งเจ็บทั้งอาย นั่นเมื่ออายุห้าขวบ นุ่งกางเกงผ้าตราเรือบิน ปะกั้นรูปไบโพธิ์ไปโรงเรียนที่โพธาราม และอีกหนนั้น-ชีวิตมันขื่น แค้นเสียใจไม่มีอะไรจะใส่นอกจากเกือกยางรถยนต์ ลากมันเกลือกฝุ่นในกรุงเทพฯ เมืองที่สอนข้าพเจ้าให้เกลียดตัวเองแต่รักชีวิต รัชชา โชคของคนอื่นแต่เป็นทาสความเพื่อฝัน และไม่ลืมตระหนักในความ อารีอารอบของเพื่อนดีน เราเหนื่อยมาด้วยกัน ลำเค็ญมาด้วยกันจนวันนี้ สาบานว่าไม่เคยเจตนาจะทำให้มันเจ็บปวดแม้สักหน

(รงค์ วงษ์สวรรค์ 2558: 66)

การใคร่ครวญสะท้อนคิดในลักษณะดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นว่า “การเดินทาง” นำผู้เดินทางและเล่าเรื่องให้ได้สัมผัสไม่เพียงโลกกว้างแต่ยังได้สำรวจตรวจสอบ “ภายใน” ของตนเองด้วย การเดินทางที่เกิดขึ้นในเรื่อง จึงเกิดขึ้น 2 ระดับ คือ “การเดินทางภายนอก” และ “การเดินทางภายใน” (Thompson 2011: 96) ซึ่งเป็นอุปลักษณะของการเดินทาง (Thompson 2011: 97) เช่นเดียวกับที่ปรากฏใน **หิมาลัยไม่มีจริง** การตกอยู่ท่ามกลาง ธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่และทรงอำนาจต่อความเปลี่ยนแปลง ความเป็นไปของ สรรพสิ่งรวมถึงชีวิตมนุษย์ส่งผลให้ผู้เดินทางได้ขบคิดใคร่ครวญเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติ กับโลก กับจักรวาลอันเป็นนิรันดร์

ทำให้ผู้เล่าตระหนักว่า ตนเองเป็นเพียงเศษธุลีของธรรมชาติที่มีความผันผวน เปลี่ยนแปรอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น

ตำนานทั้งหลายล้วนน่าอัศจรรย์ใจ แต่ที่มาของภูเขาคู่เขาในความ เป็นจริงก็มีได้น่าอัศจรรย์ใจน้อยไปกว่ากัน ผมจับจ้องเทือกเขา หิมาลัยแล้วรู้สึกราวกับตัวเองเป็นเพียงแบคทีเรียที่เกาะอยู่บน แบคทีเรีย รู้สึกเหมือนตนเองเป็นเพียงสิ่งมีชีวิตตัวจ้อย ซึ่งมีอายุ ชัยแค่เศษเสี้ยวของเศษเสี้ยววินาที

(นิวกลม 2558: 64)

ลองจินตนาการว่า ถ้าเรามีชีวิตอยู่ในยุคนั้น ขณะแผ่นเปลือก โลกอินเดียกำลังเคลื่อนเข้าหาแผ่นเปลือกโลกเอเชีย เราจะรู้ตัว หรือไม่ เพราะมันใช้เวลาถึงสามสิบล้านปีกกว่าจะเคลื่อนมาชนกัน นั่นหมายความว่าเราต้องตายแล้วเกิดใหม่อีกสามแสนครั้ง (คิด จากอายุเฉลี่ยร้อยปี) และถ้าพูดกันในเชิงระยะทาง ก็เหมือนเรา เป็นแบคทีเรียบนเปลือกส้มโอ ซึ่งค่อยๆ ขยับในระดับมิลลิของ มิลลิเมตร เราไม่มีทางล่วงรู้เลยว่าแผ่นพื้นที่ยืนอยู่หาได้แน่นอนเป็น นิรันดร์ ทว่ามันเคลื่อนตัวตลอดเวลา

(นิวกลม 2558: 64-65)

การคิดใคร่ครวญเกี่ยวกับความหมายแห่งชีวิตและการตระหนักรู้ ว่า แท้จริงแล้ว ชีวิตหนึ่งของมนุษย์นั้นแสนสั้นทั้งยังเป็นหน่วยที่มีขนาด น้อยนิดจนแทบไม่มีความหมายใดๆ เมื่อเทียบกับความยิ่งใหญ่ของสรรพ สิ่งในจักรวาลเป็นผลจากการที่ผู้เดินทางได้พาตัวเองเข้าไปอยู่ท่ามกลาง บรรยากาศที่มีเพียงธรรมชาติซึ่งนอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังก่อให้เกิด การใคร่ครวญเชิงจิตวิญญาณด้วย

หญิงสาวชาวเซอร์ปาเดินออกมาจุกำยานแล้วชวนแข่งพอร์ ไว้ที่หน้าร้าน เธอยิ้มทักทายร้านข้างๆ ซึ่งชายของแทบจะเหมือนกัน

ทุกอย่าง ผมยกกล้องขึ้นถ่ายภาพภาชนะควันฟุ้งที่เธอแขวนไว้ เธอหัวเราะให้แกกผู้มาเยือน

ผมเดินต่อพลางครุ่นคิดกับตัวเองในใจว่า พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายนั้น ถึงที่สุดแล้วเป็นการกระทำเพื่อขัดเกลาจิตใจของตนเอง หาใช่เป็นพิธีเพื่อเจ้าไร้แก่นสาร การตื่นเช้าขึ้นมาแขวนกำยานบูชาสิ่งยิ่งใหญ่คือการฝึกจิตใจให้รู้จักเคารพ นอบน้อม ยำเกรง และตระหนักว่าสิ่งที่ยิ่งใหญ่ไปกว่าตัวเรา โชคดีหรือสิริมงคลที่ว่ามีโชควิบูลย์เรื่องร่ำรวย หากคือจิตใจที่พร้อมรับทุกสถานการณ์ที่ชีวิตจะมอบให้ด้วยสถานะที่มั่นคง เปี่ยมด้วยความรักทั้งต่อตัวเอง ผู้อื่น และสิ่งอื่น

(นิเวศ 2558: 86)

ผู้แต่งเล่าประสบการณ์การเดินทางอย่างกระชับในย่อหน้าแรกเท่านั้น ส่วนในย่อหน้าต่อๆ มาผู้แต่งแสดงการสะท้อนคิดใคร่ครวญจากสิ่งที่ประสบขณะเดินทาง การขบคิดใคร่ครวญเกี่ยวกับสิ่งที่มองไม่เห็น ความเชื่อที่ว่าอาจมีบางอย่างเหนือเราขึ้นไปคอยกำหนด บันดาล หรือช่วยเหลือความเป็นไปของมนุษย์เป็นองค์ประกอบที่ช่วยโอบอุ้มและขับเคลื่อนกลืนอายุของเรื่องเมื่ออยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่คาดการณ์ไม่ได้ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในเมื่อพื้นที่นี้มีเพียงมนุษย์กับธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ซึ่งดูเหมือนว่าความแน่นอนที่สุดเพียงหนึ่งเดียวคือความไม่แน่นอน การใคร่ครวญเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่ยอธิบายไม่ได้ด้วยวิทยาศาสตร์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคที่เต็มไปด้วยเรื่องราวแห่งจิตวิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา พิธีกรรม จึงช่วยให้การเดินทางนี้เป็นการ “หวนคืนสู่ธรรมชาติ” เพราะผู้เดินทางและเล่าเรื่องไม่เพียงประสบหรือสัมผัสกับธรรมชาติในเชิงกายภาพเท่านั้น หากแต่ยังมีการเดินทางของความคิดที่หวนกลับไปสู่ปรากฏการณ์หรือกิจกรรมที่หาค่าอธิบายไม่ได้ด้วย จนในท้ายที่สุดเมื่อการเดินทางนำผู้แต่งขึ้นไปสู่เส้นชัย ผู้แต่งจึงเกิดความเข้าใจชีวิตในอีกระดับหนึ่ง

เมื่อเดินทางมาถึงตรงนี้ก็จึงเข้าใจว่า ชีวิตของผมมิได้เป็น ‘ของ
ผม’ แบบที่เคยคิดมาตลอดว่าเป็นเช่นนั้น หากคือผลลัพธ์จากการ
ประกอบกันขึ้นมาของสรรพสิ่ง ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น ทั้งที่
รู้และไม่รู้ ระหว่างเดินอยู่บนแผ่นดิน ใต้ท้องฟ้า ถูกโอบกอดด้วย
ต้นไม้และภูเขา สัมผัสถึงลมเย็น และแดดอุ่น ผมรู้สึกขอบคุณอย่าง
ลึกซึ้งต่อสรรพสิ่งที่ทำให้ผมมีชีวิตอยู่ วินาทีนั้นมันช่างชัดเจนเหลือ
เกินว่า เราควรดำรงอยู่อย่างมีความรักความเมตตาต่อกัน เกื้อกูลกัน
ไม่กระทำการรุนแรงต่อกัน เราควรอยู่ร่วมกันโดยมองเห็นความงาม
ภายในตัวผู้อื่นและสิ่งอื่นๆ มองเห็นคุณค่าของสรรพสิ่งซึ่งมีต่อสรรพ
สิ่ง เมื่อพบกัน ขอให้เราได้จ้องมองกันแล้วสัมผัสถึงสิ่งที่ดีที่สุดของคน
คนนั้น ของสิ่งนั้น สนทนาถึงสิ่งที่ดีที่สุดของคนคนนั้น ของสิ่งนั้น หาก
ทำได้เช่นนั้น การมีอยู่ของตัวเราเองย่อมมอบความงามและคุณค่า
ต่อผู้อื่นและต่อสิ่งอื่นเช่นกัน เหตุผลที่ควรเป็นเช่นนั้นมิใช่เพราะอัน
ใดเลย หากเป็นเพราะแท้ที่จริงแล้วไม่มี ‘ผู้อื่น’ หรือ ‘สิ่งอื่น’ เราทั้ง
ผองล้วนเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงเป็น ‘ชีวิต’ เดียวกัน

(นิวทลม 2558: 407)

การสะท้อนคิดใคร่ครวญในหิมาลัยไม่มีจริงเป็นส่วนสำคัญของเรื่อง
ที่แสดงให้เห็นว่าการเดินทางเป็นโอกาสให้ผู้เล่าได้เพ่งมองเข้าไปภายในจิตใจ
ของตนเองพร้อมทำความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ จนในท้ายที่สุดก็เกิดความ
ตระหนักรู้ ความตื่นรู้เกี่ยวกับเรื่องบางเรื่อง แสดงให้เห็นถึง “คุณค่า” ของ
การเดินทาง

ใน *Letters to Great, Great Grandfather* การสะท้อนคิด
ใคร่ครวญเป็นการสื่อสารกับผู้ที่ยจดหมายเขียนถึงคือพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ผู้เขียนในฐานะเลียดเนื้อเชื้อ
ไขสายตรงของพระองค์มีส่วนร่วมกันกับพระองค์ ในสถานที่เดียวกัน แต่ห้วง
เวลาต่างกัันนับร้อยปี

ข้าพระพุทธเจ้านึกสงสัยว่า ความคิดเช่นนี้หยั่งรากฝังลึกในจิตวิญญาณไว้มากี่ของชาวนอร์เวย์หรือไร เพราะพวกเขาเชื่อในความเชื่อมโยงระหว่างทวยเทพและธรรมชาติ เมื่อฟ้าคำราม สำหรับได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทและข้าพระพุทธเจ้า นั่นก็เป็นเพียงเสียงฟ้าร้องฟ้าลั่นตามธรรมชาติ แต่สำหรับชาวไวคิงในอดีต เมื่อท้องฟ้าแผดเสียงก็ก่อกองกัมปนาท พวกเขาจะบอกว่า เทพเจ้าธอร์กำลังเกรี้ยวกราดพาดค้อนศึกดีลิตี้ของพระองค์

(สิริกิตยา เจนเซน 2563)

การสะท้อนคิดใคร่ครวญที่ยกมาจากตัวบททั้งสามเรื่องเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเล่าได้ด้วยไวยากรณ์ของภาพถ่ายหรือภาพเคลื่อนไหว แต่สามารถทำได้ด้วยการสื่อสารผ่านตัวหนังสือเท่านั้น และเนื่องจากการสะท้อนคิดใคร่ครวญระหว่างการเดินทางเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเรื่อง หลายประเด็นก็เป็นการขบคิดในเชิงคุณค่า เชิงปรัชญาซึ่งมีความซับซ้อนลุ่มลึก ต้องอาศัยการทำความเข้าใจ การคิดตาม การค่อยซึมซับพร้อมๆ กับการเดินทางที่เกิดขึ้นในตัวบท ดังนั้นเนื้อความในลักษณะนี้จึงเหมาะที่จะเสพผ่านการอ่านมากที่สุดและน่าจะแปรรูปเป็นสื่ออื่นโดยคงใจความสำคัญเดิมไว้ได้ยาก องค์ประกอบที่เป็นการสะท้อนคิดใคร่ครวญจึงน่าจะเป็นส่วนที่มาแทนที่การเล่าบรรยายอย่างละเอียดในวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิมและเป็นองค์ประกอบที่ทดแทนไม่ได้ด้วยการเล่าแบบอื่นๆ เช่นภาพถ่ายหรือภาพเคลื่อนไหว

ความเป็นเรื่องแต่ง: การถักทอตัวบทด้วยกลวิธีของเรื่องเล่า

“ความเป็นเรื่องแต่ง” (fictionality) ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า ตัวบทนำเสนอเรื่องที่ไม่เป็นความจริง เป็นจินตนาการของผู้แต่งแบบนวนิยายเรื่องสั้น ผู้เขียนบทความใช้คำนี้เพื่อหมายถึง ลักษณะอันซับซ้อนของตัวบท

ซึ่งถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ ของเรื่องเล่า ไม่ใช่การเล่าตามลำดับเวลา ลำดับเหตุการณ์อย่างวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิม เช่น

ในวันรุ่งขึ้นวันที่ 16 ไปชมตลาดเช้าอีกครั้งหนึ่ง เพื่อหาซื้อของที่ระลึกที่พวกเราบางคนยังซื้อกันไม่จุใจ ในตลาดสดและบริเวณหน้าตลาดได้เห็นหาบเร่ขายขนมจีนน้ำเงี้ยว (เข้าใจว่าเป็นน้ำยาอย่างของเราแต่มีสีเขียว) มีชาวเขมรนั่งรับประทานกันเป็นหมู่ๆ แต่เราไม่กล้าลองรับประทาน เวลา 8.00 น. ไปรับประทานน้ำชา กาแฟ และอาหารเบาๆ ที่ร้านขายอาหารแห่งหนึ่ง ซึ่งทราบว่าเป็นร้านของคนจีนที่เคยอยู่แถวบางรักในกรุงเทพฯ ภรรยาเจ้าของร้านพูดไทยได้ดี ที่ร้านแห่งนี้มีพวกฝรั่งนิยมไปรับประทานกันมาก เมื่อเสร็จจากอาหารมื้อเช้าแล้ว ได้เข้าไปชมพระราชวังเขมรินทร์ ซึ่งเป็นที่ประทับของในหลวงและพระราชินีเขมร

(จรัส แต่งน้อย 2510: 7-8)

ตัวบทข้างต้นเป็นการเล่าตามลำดับเวลาโดยไม่มีกลวิธีการนำเสนอ หากตัวบทมีลักษณะเช่นนี้ นับว่ามีความเป็นเรื่องแต่งน้อย แต่หากมีกลวิธีในการนำเสนอแบบเรื่องเล่า เช่น มีการสลับเหตุการณ์ก่อน-หลัง ไม่ได้เรียงตามการเดินทางจริง มีมุมมองการเล่าจากอนาคตเพื่อเร้าความอยากรู้ของผู้อ่าน มีการใช้บทสนทนาเพื่อสร้างสีสัน-ความสมจริง มีการทวนเรื่อง ฯลฯ จะถือว่ามีความซับซ้อนแบบเรื่องแต่งมากขึ้น

วรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิมซึ่งได้รับอิทธิพลจากบันทึกไปราชการไม่ได้มีความซับซ้อนในแบบเรื่องแต่งนัก ส่วนใหญ่เป็นการเล่าตามลำดับเวลาการเดินทาง อย่างไรก็ตามพบว่า ในกลุ่มวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่ที่ศึกษา ตัวบทแต่ละเรื่องมีความเป็นเรื่องแต่งชัดเจนด้วยลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น นิราศดิบมีความเป็นเรื่องแต่งจากสำนวนภาษา วิธีการบรรยายที่มีความเป็นนิยาย **หิมาลัยไม่มีจริง**มีความเป็นเรื่อง

ต่างจากการสร้างความน่าติดตามให้เรื่องเล่าด้วยการทิ้งปมต่างๆ และมีกลิ่นอายของเรื่องเล่าผจญภัย ส่วน Letters to Great, Great Grandfather มีความเป็นเรื่องแต่งที่ซับซ้อนจากรูปแบบจดหมายและจุดประสงค์ในการแต่งที่ต้องการกล่าวถึงพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทความนี้จะยกตัวอย่างเฉพาะลักษณะที่น่าสนใจของแต่ละเรื่องพอให้เห็นภาพเท่านั้น

ในนิราศดิลป รงค์กล่าวถึงห้วงขณะหนึ่งหลังจากที่ตนเองดื่มแอลกอฮอล์แล้วเกิดคิดสั้นในชั่ววูบ เขาบรรยายว่า

ลมช่วยชื่นเข้ามาระล่ำ ม่านแพรบางปลิวไสวนั้นดูราวกับมือของเทพธิดา ผู้มีวงหน้าอันพริ้มเพราที่ซ่อนความหลุโหดไว้ในทรวง กำลังกัว๊กมือเรียกให้เข้าใกล้สู่อ้อมกอดของหล่อน พยักยิ้มและแรงเร้าให้เดินผ่านออกไปหาความว่างเปล่าจากช่องหน้าต่างนั้น หล่อนสะอึกกายว่าวอนด้วยมารยาแห่งอิสตรีผู้ยังความเขลาให้บุรุษทุกผู้

ข้าพเจ้าถลันไปที่นั่นทันที

กระซอกบานหน้าต่างลงมาสุดแรงโกรธ สลักกลอนแน่นหนา และสาบานว่าจะไม่ยอมถอดมันอีก มือของความสับสนนั้นหยุดกัว๊กไกวพลัน ข้าพเจ้าเคยรู้จักเสน่ห์อันเย้ายวนของความตายมาบ้างแล้วเหมือนกัน กิเลสหรืออะไรที่ไม่รู้จักได้ช่วยห่อหุ้มเป็นเกราะกำบังให้รอดพ้นมาได้ และบ้ายวันนี้ไม่ใช่บทสุดท้ายของชีวิตหรือหนังสือที่จะเขียน

(รงค์ วงษ์สวรรค์ 2558: 34)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีเพียงว่า ผู้เล่าเรื่องอยู่ในห้วงคำนึงคิดสั้นชั่ววูบและเปลี่ยนใจอย่างรวดเร็ว ทว่าผู้แต่งกลับมีกลวิธีการเล่าที่แสดงให้เห็นความซับซ้อนแห่งห้วงอารมณ์ของผู้ตกอยู่ในภวังค์ดังกล่าวด้วยการ “ชะลอเรื่อง” (Slow-Down) (Bal 1997: 106) ให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดำเนินช้าลง

ผ่านการพรรณนาอย่างละเอียด ผู้แต่งกำหนดให้ “ความตาย” ซึ่งเป็นสิ่งไม่พึงประสงค์กลายเป็นสิ่งมีเสน่ห์ที่เย้ายวนใจในภาวะที่ครองสติไม่สมบูรณ์โดยบรรยายผ่านอารมณ์หน้าต่างซึ่งเป็นช่องทางจบชีวิต (กระโดดหน้าต่าง) ให้ความงดงามพิเศษเหมือนเทพธิดา “ผู้มีวงหน้าอันพริ้มเพรา” ที่ “กำลังกัว๊กมือเรียกให้เข้าใกล้สู่อ้อมกอดของหล่อน” แสดงให้เห็นว่าการจบชีวิตไม่ได้เป็นทางเลือกที่น่ากลัว แต่กลับน่าลึ้มลองอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ในภวังค์นั้นผู้แต่งก็เหมือนจะรับรู้ถึงหนึ่งว่า ความงดงามเย้ายวนแห่งความตายเป็นเพียงภาพมายาที่คลุมเคลือบความอนธการไว้เพราะดวงหน้าแห่งเทพธิดานั้น “ซ่อนความทุกข์โศกไว้ในทรวง” หวังคำนี้ดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นถึงภาวะสับสนสองใจซึ่งชั่วขณะหนึ่งอาจคิดว่าการจบชีวิตเป็นทางออกที่ดี แต่ก็กริ่งเกรงความตายไม่น้อยไปกว่ากัน

ในตอนต้นของเรื่อง **หิมาลัยไม่มีจริง** เมื่อผู้แต่งมุ่งหน้าสู่กรุงกฐมาณฑุ ประเทศเนปาลเพื่อต่อเครื่องบินไปสู่สนามบินลุกลา ประตุสู่เทือกเขาหิมาลัย เกิดเหตุแผ่นดินไหวขึ้น มีนักปีนเขาเสียชีวิตหลายคน

เราต่างใช้ชีวิตอยู่บนความไม่แน่นอนด้วยกันทั้งสิ้น, และสำหรับชาวเนปาล คำกล่าวนี้มีใช่การเปรียบเทียบเชิงนามธรรม

เข้าวันนั้น นักปีนเขาที่ฐานค่ายเอเวอเรสต์เสียชีวิตไปทั้งหมดสิบเก้าคน นอกจากรู้สึกอาลัยกับการจากไปของพวกเขา ในใจของผมยังอดตระหนกไม่ได้ว่า หากแผ่นดินไหวในวันที่พวกเรา กำลังเดินทางไปยังค่ายฐาน จะจัดการกับความเสีงของตัวเองกันอย่างไร เป็นเพียงความกังวลที่ไม่มีคำตอบ เราไม่มีทางรู้หรือกว่าเหตุร้ายแรงจะเกิดขึ้นบนเส้นทางที่เราก้าวไปหรือเปล่า แต่ความกังวลทำนองนี้ก็มิใช่เหตุผลที่จะหยุดขาทั้งสองของใครไว้ มิฉะนั้นคงไม่มีมนุษย์หน้าไหนก้าวไปตามเส้นทางที่เขาไม่เคยผ่าน

เราต่างเดินไปสู่ความไม่รู้ด้วยกันทั้งนั้น

(นิเวศม 2558: 46)

แม้จะมีการเตรียมความพร้อมของร่างกาย อุปกรณ์อำนวยความสะดวก และเครื่องใช้ไม้สอยเพื่อรักษาความปลอดภัย แต่ครั้งนี้ไม่ใช่การเดินทางไปในพื้นที่ที่คุ้นชิน หากแต่ต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในภาวะความผันผวนของธรรมชาติซึ่งไม่สามารถประนีประนอมต่อรองได้ การเริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงเหตุการณ์แผ่นดินไหวซึ่งมีผู้เสียชีวิตจำนวนมากก่อนที่จะเดินทางไปถึงไม่นานจึงแสดงให้เห็นแต่ต้นเรื่องถึงสิ่งที่คุณเดินทางต้อง “รับมือ” นั่นคือ “ความไม่แน่นอนของธรรมชาติ” Chatman (1993: 26) กล่าวว่า เราเสพเรื่องแต่งเพื่อความตื่นเต้นและปริศนาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง หากพิจารณาในเชิงกลวิธีการเล่า การเริ่มเรื่องด้วยถ้อยแถลงถึงความไม่แน่นอนซึ่งผูกพันอย่างแนบแน่นกับความเป็นความตายถือเป็นการเปิดเรื่องที่เราความอยากรู้ของผู้อ่านให้ติดตามการเดินทางครั้งนี้ไปจนตลอดทั้งเรื่องราวกับเป็นนิยายผจญภัย เพราะแม้จะรู้แล้วว่า การเดินทางน่าจะเป็นไปด้วยความเรียบร้อยเพราะมีบันทึกการเดินทางเรื่องนี้ขึ้นมา แต่การเริ่มเรื่องดังกล่าวก็สร้างความสนใจให้ผู้อ่านติดตามว่า ระหว่างที่ทุกชีวิตต้องอยู่ภายใต้บงการของธรรมชาตินั้น มีเรื่องราวหรือเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นบ้าง ลักษณะเช่นนี้เป็นการใช้กลวิธีของเรื่องแต่งสร้างความสนใจและสร้างควมน่าติดตามของเรื่องซึ่งไม่ปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิม

ลักษณะความเป็นเรื่องแต่งที่ซับซ้อนที่สุดปรากฏในจดหมายชุด **Letters to Great, Great Grandfather** เนื้อความในจดหมายและบริบทการเกิดข้อเขียนชุดนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าผู้แต่งมีจุดประสงค์ที่จะกล่าวถึงพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งปรากฏในจดหมายฉบับสุดท้าย

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า การเสด็จประพาสราชอาณาจักรนอร์เวย์ ในฐานะพระมหากษัตริย์ ก่อกำเนิดแรงบันดาลใจแก่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอย่างยิ่ง พระราชนิยมที่ทรงมีต่อชาวนอร์เวย์ และความช่างคิดประดิษฐ์ทำของเขานั้นเด่นชัดนัก ใต้ฝ่าละอองธุลี

พระบาททรงมองการณ์ไกล ด้วยทรงจัดส่งปัญญาชนดีใหม่ล่าสุดของ นอร์เวย์ที่ผลิตด้วยกระบวนการทางไฟฟ้าเคมีกลับมาทดลองใช้ใน สยามถึงหนึ่งตัน ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่า ใต้ฝ่าพระบาทคงจะทรงอัม เอิบพระราชหฤทัยยิ่ง หากทรงทราบว่า บริษัท นอร์สก์ไฮโดร หรือ ปัจจุบันนี้คนไทยรู้จักในชื่อ ยารา ได้จัดการดำเนินธุรกิจของเขาใน กรุงเทพมหานคร และเป็นหนึ่งในธุรกิจหลักของนอร์เวย์บนแผ่นดิน ไทยในปัจจุบัน ระหว่างการเสด็จประพาส เมื่อทรงพินิจพิจารณาถึง ภาวเศรษฐกิจของนอร์เวย์ ก็ทรงคำนึงถึงสิ่งที่จะอาจยังประโยชน์แก่ สยามด้วยทุกครั้งไป

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าเตรียมตัวเดินทาง ได้ครุ่นคิดถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสยามและนอร์เวย์ที่ดำเนินมาอย่างยาวนาน การเสด็จประพาสของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทนั่นเองที่เชื่อมไมตรี ระหว่างสองมิตรประเทศ แต่ข้าพระพุทธเจ้ายังรู้สึกกังวลใจ ทำเช่นไรจึงจะทำงานชิ้นนี้ได้สมพระเกียรติยศ การเดินทางครั้งนี้จะยัง ประโยชน์ในแง่ใด ที่สำคัญ ข้าพระพุทธเจ้าจะหวังได้รับประสบการณ์ อย่างที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงเคยประสบได้อย่างไรกันเล่า

(สิริกิติยา เจนเซน 2563)

จดหมายชุดนี้ นอกจากจะมีลักษณะความเป็นวรรณกรรม การเดินทางอย่างชัดเจน เพราะแสดงให้เห็นการปะทะกันระหว่างตัวตนของผู้เดินทางและสิ่งแวดล้อมที่ประสบ ยังมีลักษณะที่คาบเกี่ยวกับ “วรรณกรรม จดหมาย” (epistolary literature) ด้วยเพราะมีไวยากรณ์แบบ *Ansatz* (I-you grammar) (Bower 2017: 8-9) คือ เป็นการสื่อสารระหว่างผู้เขียนจดหมาย (sender) และผู้รับจดหมาย (addressee) ผ่านการใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 “ข้าพระพุทธเจ้า” (I) และการใช้คำเรียกบุรุษที่ 2 “ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท” (Great, Great Grandfather) ทว่าจดหมายชุดนี้ ไม่ใช่ “จดหมายจริง” เพราะไม่ได้เขียนเพื่อส่งจริง ไม่มีผู้รับ ไม่มีการโต้ตอบ

(correspondence) ระหว่างบุคคลสองฝ่าย ดังนั้นจดหมายชุดนี้ในแง่รูปแบบจึงมีความเป็นเรื่องแต่ง นอกจากนี้ข้อความในจดหมายที่โดยปกติเป็นการสื่อสารระหว่างผู้ส่งและผู้รับ ประกอบด้วยเนื้อหาที่ไม่มีเจตนาเผยแพร่สู่สาธารณะ ก็เป็นไปในทางตรงกันข้าม คือ ผู้แต่งเจตนาที่จะเผยแพร่สู่สาธารณะตั้งแต่เริ่มต้นเพื่อสื่อสารกับผู้อ่านทั่วไป

ดังนั้น “พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ในจดหมายชุดนี้จึงเข้าลักษณะ “ผู้ฟังในเรื่องเล่า” (narratee) ที่ผู้เขียนกำหนดขึ้นมาด้วยจุดประสงค์บางประการ อีราวตี ไตลิ่งคะ (2543: 43) กล่าวว่า เรื่องเล่าทั่วไปมักไม่กำหนดผู้ฟัง หากว่าเรื่องเล่าใดกำหนดผู้ฟัง เราควรตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใดจึงมีการกำหนดผู้ฟังในเรื่อง และการมีผู้ฟังในเรื่องส่งผลอย่างไรต่อเรื่องเล่า นั้น ข้อเสนอดังกล่าวแสดงถึงความสำคัญของผู้ฟังในเรื่องเล่า ในกรณีของจดหมายชุด *Letters to Great, Great Grandfather* ผู้ฟังในเรื่องเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้อยู่แล้วเนื่องจากตั้งขึ้นในรูปแบบจดหมายซึ่งต้องมี “ผู้รับ” ซึ่งก็คือผู้ฟังในเรื่องนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่ เพราะเหตุใดผู้แต่งจึงเลือกใช้รูปแบบจดหมายเพื่อเขียนเรื่องนี้ Altman (1982: 4) เสนอว่า จุดเน้นของการพิชิตวรรณกรรมจดหมายคือ “การสร้างความหมาย” ที่เกิดจากโครงสร้างและศักยภาพในการสื่อความด้วยรูปแบบจดหมาย นั่นหมายความว่า การสร้างเรื่องเล่าในรูปแบบจดหมายจะทำให้การสื่อความหมายของเรื่องแตกต่างไปจากการเล่าเรื่องด้วยรูปแบบหรือวิธีการอื่น

เนื่องจากผู้แต่ง *Letters to Great, Great Grandfather* กำหนดข้อเขียนเรื่องนี้เป็น “จดหมาย” ซึ่งโดยปกติเป็นช่องทางการสื่อสารที่เป็นส่วนตัวระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ การที่บุคคลอื่นซึ่งอยู่ห่างไกลจากวงจรการสื่อสารนี้จะเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้เนื้อความหมายในจดหมายจึงเป็นเหตุสุดวิสัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของผู้เขียนหรือผู้รับ เจื่อนไซดังกล่าวส่งผลให้ท่วงทำนองการกล่าวถึงหรือพูดคุยกับพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในจดหมายเป็นไปในลักษณะที่แม้จะมีความเคารพยกย่อง ซินชม แต่ก็ไม่ได้ห่างเหิน ไม่แสดง

ความเป็นพิธีการ หรือสถานภาพอันศักดิ์สิทธิ์รวมถึงตำแหน่งในที่สักการะ ตามธรรมเนียมการเฉลิมพระเกียรติกษัตริย์ การนำเสนอในลักษณะดังกล่าว สามารถทำได้โดยไม่ขัดเขิน นอกจากจะเป็นเพราะใช้รูปแบบจดหมายแล้ว ยังเป็นเพราะตำแหน่งแห่งที่ของผู้เขียนซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การออกพระนาม “Great, Great Grandfather” ขึ้นต้นจดหมาย การออกตัวในตอนท้ายของจดหมายฉบับ แรกว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามิได้มุ่งหมายจะทำการนี้ในฐานะนักประวัติศาสตร์ หรือช่างภาพ แต่ในฐานะผู้สืบเชื้อสายราชวงศ์จักรี หน่อเนื้อเชื้อไขในใต้ฝ่า ละอองธุลีพระบาท” (สิริกิติยา เจนเซน 2563) และการสื่อสารด้วยท่าทีที่ ปราศจาก “ลำดับชั้น” ในภาษาต้นของตัวบท ยิ่งทำให้จดหมายชุด **Letters to Great, Great Grandfather** สื่อสารความหมายได้สอดคล้องลงตัวกับ รูปแบบการนำเสนอและเนื้อหามากขึ้น

ผู้เดินทางและผู้เล่าเรื่องซึ่งเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขสายตรงของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็น “ผู้แทนอันชอบธรรม” ที่นำผู้อ่าน ย้อนกลับไปสัมผัสประสบการณ์ทางกายภาพและประสบการณ์ทางอารมณ์ที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “น่าจะ” ทรงมีระหว่างการเสด็จ พระราชดำเนินเยือนประเทศนอร์เวย์เมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร ตัวตนของพระองค์ ได้สัมผัสสิ่งใดบ้างระหว่างเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศนอร์เวย์ในครั้ง นั้นเป็นเรื่องยากจะคาดเดา สิ่งที่ทำได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ก็คือ การ ที่ผู้มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับพระองค์จะย้อนกลับไปยังเส้นทางที่ เคยเสด็จพระราชดำเนินและ “ทาบเทียบ” ตนเองเข้ากับการเดินทางของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้อ่านสามารถ จินตนาการประสบการณ์การเดินทางครั้งนั้นได้ชัดเจนขึ้น

บทสรุป

ความซับซ้อนของการเล่าเรื่องในตัวบทวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่ซึ่งได้แก่ การสะท้อนคิดใคร่ครวญและความเป็นเรื่องแต่งเป็นคุณสมบัติที่ไม่ค่อยปรากฏในวรรณกรรมการเดินทางไทยดั้งเดิม องค์ประกอบทั้งสองเป็นส่วนที่เข้ามาทดแทนการเล่าบรรยายประสบการณ์การเดินทางอย่างละเอียดซึ่งปรากฏแพร่หลายแต่เดิม ทว่าเชื่อมความนิยมลงด้วยการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีภาพถ่ายและภาพเคลื่อนไหว การสะท้อนคิดใคร่ครวญและความเป็นเรื่องแต่งเป็นแนวโน้มทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมการเดินทางไทยสมัยใหม่ และเป็นลักษณะเฉพาะซึ่งไม่เหมาะจะผ่านวิธีการอื่นๆ ที่ไม่ใช่ใช้อักษร กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่สามารถเลียนแบบวิธีการเล่าได้ด้วยสื่ออื่น ดังนั้นองค์ประกอบทั้งสองอย่างนี้จึงนับได้ว่าเป็นกลวิธีของนักเขียนวรรณกรรมการเดินทางสมัยใหม่เพื่อ “รักษาที่มั่น” ในสงครามแห่งการผลิต “คอนเทนต์” ของโลกปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้งานเขียนประเภทนี้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดจากปรากฏการณ์ disruption

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- คณิงจอนูโรจน์, 2562. “แนวทางการรับมือกับ Disruption.” *แพทยสารทหารอากาศ* 65: 66-72.
- จรัส แดงน้อย, 2510. *เที่ยวเมืองเขมรและเมืองญวน*. กรุงเทพฯ: มงคลการพิมพ์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2515. *นิราศนครวัด*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- ธนากร จันทิมา, 2554. “วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในฐานะนิราศสมัยใหม่.” *วิทยานิพนธ์ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- นิ้วกลม (สราวุธ เฮ้งสวัสดิ์), 2562. *หิมาลัยไม่มีจริง*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: KOOB.
- ปก มาลากุล, หม่อมหลวง, 2519. *เล่าเรื่องเที่ยวชายทะเล เดือนเมษายน พ.ศ. 2457*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พรรณราย ชาญศิริ, 2563. “พระราชนิพนธ์ร้อยแก้วบันทึกการเดินทางเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2419-2452): วรรณคดีกับโลกสันนิบาต.” *วิทยานิพนธ์ปริญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- รงค์ วงษ์สวรรค์, 2558. *นิราศสิบ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไรเตอร์.
- รัตนา โอบุษฐ์มพราย, 2528. “นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลปัจจุบัน.” *วิทยานิพนธ์ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- ราโชทัย, หม่อม, 2505. *นิราศลอนดอน*. ม.ป.ท.: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- รีณุทัย สัจจพันธุ์, 2516. “นิราศคำโคลง: การวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น.” *วิทยานิพนธ์ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา, 2517. *ศักดิ์ศรีวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สรตี ไจสอาด, 2542. “จดหมายเหตุรายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ต้นเค้าการเขียนสารคดีท่องเที่ยวยุคแรกของไทย.” *วิทยานิพนธ์ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- สิบพันพารเสนอ โสณกุล, หม่อมเจ้า, 2515. *เที่ยวตะวันออก ตะวันตก*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิลพร.
- สิริกิติยา เจนเซน, 2563. *Letters to Great, Great Grandfather*. ค้นเมื่อ 27 ตุลาคม 2565, จาก <https://readthecloud.co/hundred-years-between-letters-to-king-rama-v/>

- สุภาพร พลายน้อย, 2541. “นิราศสมัยรัตนโกสินทร์: การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิมา พงษ์ไพฑูริย์, 2547. “คุณค่าของพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วบันทึกประจำวันการเสด็จประพาสในประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิวราตี ไตลิ่งคะ, 2543. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Altman J. G., 1982. **Epistolarity: Approaches to a form**. Ohio: Ohio State University Press.
- Bal M., 1997. **Narratology: Introduction to the theory of narrative**. 2nd edition. London: University of Toronto Press.
- Bower R., 2017. **Epistolarity and world literature, 1980-2010**. Cham: Palgrave Macmillan.
- Chatman S., 1993. **Reading narrative fiction**. New York: Macmillan.
- Chitakase M., 1974. “The nature of Nirat poetry and the development of the genre.” Doctoral dissertation. the University of London.
- Feder E. K., 2011. “Power/Knowledge.” In D. Taylor (Ed.), **Michel Foucault: Key concepts** (pp. 55-68). Durham: Acumen.
- Foucault M., 1977. **Discipline and punish: The birth of the prison**. London: Allen Lane.
- Fussell P., 1980. **ABROAD: British literary traveling between the wars**. New York: Oxford University Press.
- Haq H., 2013. **Following the sale of lonely Planet and Google ceasing publication of Frommer’s guidebooks, what can travellers expect in the changing travel information landscape?**. Retrieved October 27, 2022, from <https://www.bbc.com/travel/article/20130326-is-this-the-end-of-the-guidebook>
- Thompson C., 2011. **Travel writing**. New York: Routledge.

